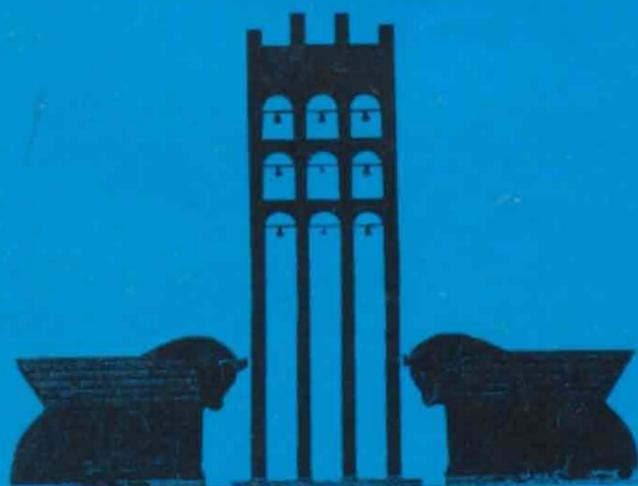

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑԻ ԵՎ
ԳԵՆՈՑԻԴԻ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ՀԱՅՈՑ
ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ՊԱՏՃԱՌՆԵՐ ԵՎ ԴԱՍԵՐ

1995

**CENTER FOR THE STUDY
OF NATIONALITIES PROBLEM AND
GENOCIDE**

**SERIES
“ THE UNCEASING TOLL ”**

Volume 2

**THE ARMENIAN GENOCIDE
CAUSES AND LESSONS**

**Dedicated to
the 80th Anniversary
of the Armenian Genocide**

YEREVAN - 1995

**ЦЕНТР ИЗУЧЕНИЯ
НАЦИОНАЛЬНОГО ВОПРОСА И ГЕНОЦИДА**

**СЕРИЯ
“НЕСМОЛКАЕМАЯ КОЛОКОЛЬНЯ”**

Выпуск 2

**ГЕНОЦИД АРМЯН
ПРИЧИНЫ И УРОКИ**

Посвящается
80-летию
Геноцида Армян

ЕРЕВАН - 1995

**ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑԻ
ԵՎ ԳԵՆՈՑԻԴԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ
ԿԵՆՏՐՈՆ**

**“ԱՆԼՌԵԼԻ ԶԱՆԳԱԿԱՏՈՒՆ”
ՄԱՑԵՆԱԸԱՐ**

Մաս 2

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԱՏՃԱՌՆԵՐ ԵՎ ԴԱՍԵՐ

**Նվիրվում է
Հայոց Ցեղասպանության
80-ամյակին**

Գրախոսներ՝

Երևանի պետական համալսարանի
հայոց պատմության,
համաշխարհային պատմության,
միջազգային հարաբերությունների
պատմության և տեսության ամբիոններ

*Ազգային հարցի և գենոցիդի ուսումնասիրման կենտրոնը
“Անլուելի զանգակատուն” մատենաշարով ընթերցողի ուշադրու-
յանն է ներկայացնում հայոց ցեղասպանության պատմությանն
առնչվող գիտական ուսումնասիրությունների շարքի երկրորդ ժո-
ղովածուն: Ջետեղված հոդվածները ընթերցվել են Կենտրոնի կազ-
մակերպած գիտաժողովում: Հոդվածներում քննարկվում են
ադրբեջանական պետականությունների կողմից կազմակերպված
հայոց ցեղասպանությանն առնչվող խնդիրները, ազատագրա-
կան զինված պայքարին, հայրենիք վերադառնալու իրավունքին
վերաբերող հիմնահարցեր:*

*Նախատեսված է մասնագետների և ընթերցող լայն շրջաննե-
րի համար:*

© Ազգային հարցի և գենոցիդի ուսումնասիրման կենտրոն, 1995թ.

176 269

ԵՊՀ Գրադարան

SU0156424

ՀԱՅԵՐԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆՈՒՄ (1918 - 1990 թթ.)

1917 թ. Փետրվարյան հեղափոխությունը նոր իրավիճակ ստեղծեց նախկին կայսրության ազգային ծայրամասերում: Ավելի բուռն գործունեություն ծավալեցին տեղի կուսակցությունները: Նրանցից յուրաքանչյուրն ուներ իր նպատակներն ու ծրագրերը: Բացառություն չէր նաև դեռևս 1911թ. ստեղծված ադրբեջանական Մուսավաթ կուսակցությունը, որը 1917 թ. ապրիլին Բաքվում կայացած Կովկասի մահմեդականների առաջին կոնգրեսում պահանջեց «Ռուսաստանի կազմակերպությունը դնել հողային-դաշնակցային հիման վրա և ստեղծել Ռուսաստանի մահմեդականությունը ներկայացնող կենտրոնական օրենսդիր մարմին»:

1917 թ. հունիս-օգոստոս ամիսներին Բաքվում տեղի ունեցած երկրորդ և երրորդ կոնգրեսներն ընդունեցին էլ ավելի խիստ պանթուրքիստական որոշումներ: Դա պատահական չէր, քանզի Անդրկովկասում պանթուրքիզմի ջատագովրդ և անմիջական իրականացնողը մուսավաթն էր, որի հետ թուրքական կառավարող շրջանները և քաղաքական գործիչները մեծ հույսեր էին կապում: Անդրկովկասի թաթարներով բնակեցված տարածքները կարևոր հենարան էին իրենց պաշտոնական գաղափարախոսության և քաղաքականության տարածման համար:

Ժամանակին պանթուրքիզմի հիմնադիրներից և գաղափարախոսներից Զիա-Գյոք-Ալիը գրում էր, որ Թուր-

¹ *Ջարևանդ*, Միացյալ անկախ Թուրանիա, Երևան, 1993, էջ 100-101: